

Ką byloja Jurgis Matulaitis mums, šiuolaikiniams žmonėms? Žinome, kad jis dėl dorybių herojiškumo paskelbtas palaimintuoju; kad galime prašyti jo pagalbos, melddami Viešpaties malonės; kad jis – viena žymiausių XX amžiaus Lietuvos religinio gyvenimo figūrų. Nepalankiomis Rusijos okupacijos sąlygomis jis atgaivino merdintį Marijonų ordiną ir įsteigė dvi moterų vienuolijas: Švč. Mergelės Marijos Nekaltojo Prasidėjimo vargdienių seserų ir Jėzaus Eucharistijoje tarnaičių seserų kongregacijas. 1913 m. pats atvyko į Čikagą ir čia įkūrė Marijonų vienuolyną, o vienuolijai išsiplėtus, 1926 m. vėl atvyko vizituoti jau kaip Marijonų generalas. Popiežiai jam patikėjo atsakingas pareigas karštose Europos vietose: Vilniaus vyskupo, Lietuvos Respublikos apaštalinio vizitatoriaus, buvo rengiamasi jį paskirti Vakaruose gyvenančių rusų katalikų vyskupu. Visi, pažinę jį, apibūdina jį kaip pasiaukojančios veiklos vienuolijų atnaujintoją, pavyzdinę ganytoją, kaip lietuvių patriotą ir kartu kovotoją prieš įvairiausias nacionalizmus, kaip visuotinės Bažnyčios atstovą. Galime paklausti, ar ne panašiu krikščionišku užsidegimu pasižymi daugelio XX amžiaus pirmos pusės lietuvių dvasininkų veikla, gaivinusi katalikišką gyvenimą ir kultūrą?

Ir vis dėlto J. Matulaičio gyvenimas ir darbai išsiskiria. Ir ne tik tarp jo amžininkų. Pirmiausia savo sugebėjimu „skaityti laiko ženklus“, įžvelgti deginančius visuomenės rūpesčius. Socialinius žmonių klausimus J. Matulaitis sprendžia teoriškai kaip mokslininkas, kaip sociologijos profesorius. Per paskaitas ir kursus aiškina aštriausias socialines bei nuosavybės problemas, kelia idėjas ir siūlo konkrečius darbus. Moko socialinio solidarumo, pataria, kaip išbristi iš tuo metu ypač aktualaus skurdo ir neturto: ragina visas gėrybes, kurias kiekvienas turi, nelaikyti savo, bet Dievo ir vargšų nuosavybe, dėl to dalį savo pajamų skirti bendruomenės reikmėms. Primena, jog visi yra to paties Dangaus Tėvo vaikai: todėl naikinant vešintį egoizmą privalu savąjį aš palenkti bendram labui. Taigi kalba jau ne apie labdarą, o apie teisingumą, ekonominės ir visuomeninės sistemos taisymą atsižvelgiant į tuometinį Bažnyčios socialinį mokymą ir socialinę encikliką „Rerum novarum“. J. Matulaičio paskaitos ir pamokslai kupini gaivaus vakarietiško dvelkimo, jaunos dvasios entuziazmo. Klausytojai netilpo į auditorijas, studentai jį buvo „gatavi nešioti ant rankų“, nes visus žavėjo iškalba, žinių gausumu, dėstymo metodiškumu ir ypač minties aiškumu. Jo paskaitų naujumas net išgąsdino kai kuriuos dvasininkus, kurie jį apšaukė pavojingiausiu modernistu pasaulyje ir skundė Romos kurijai kaip socialistą, masoną bei liberalą.

APIE NEPRAEINANTĮ JURGIO MATULAIČIO MODERNUMĄ

mokslo ir kontempliacijos jungčių, net trumpų, gilių maldos atodūsių Dievop pašėlusio tempo gyvenime.

Ar prisimename, kad J. Matulaitis iš esmės formavo lietuvišką katalikybės veidą: davė postūmį atsirasti ateitininkams; remdamasis jo nuosavybės teorija, žemės reformą parengė prel. Mykolas Krupavičius. Ar mes, moderniais laikais gyvenantys, su palaimintuoju Jurgiu galime prisipažinti: „dega mano širdis“, „Dieve mano, kaip saldu Tau tarnauti“?

Gediminas Mikelaitys

Antras dalykas, kuriuo J. Matulaitis pranoko savo amžininkus – pažangus pasauliečių vaidmens Bažnyčioje supratimas, kėlęs konservatyviųjų Bažnyčios sluoksnių nepasitenkinimą. Jis pabrėžė uždavinį kurti vienuolynus kaip intensyvaus katalikiško gyvenimo židinius, o apie juos telkti pasauliečius. Juos ganytojas laikė nauja socialine jėga, kuriai galima ir reikia pavesti spręsti modernius visuomenės iššūkius. Ragina

dvasininkus negailėti nei jėgų, nei lėšų pasauliečių mokslinimui, profesiniam pasirėngimui: reikia ugdyti ne paprastus darbininkus ir samdinius, bet iniciatyvius, drąsius, išsilavinusius, gebančius organizuoti, lanksčius pasauliečius, kurie eitų ten, kur didžiausia bedievybė, nutolimas nuo Bažnyčios, tikėjimo atšalimas. Tokius, kurie įstengtų užkariauti nudievejusius visuomenės plotus, galėtų veikti žiniasklaidoje, kultūrinėje, socialinėje bei politinėje srityje, mokėtų visur įlįsti, įsibrauti, kad tik būtų paskleista Kristaus dvasia.

Trečias neblėstantis J. Matulaičio modernumo piliorius – jo krikščioniškas dvasingumas su šventumo kvapsniu. Ganytojas parodė tokią Dievo meilės galią, tokią susivienijimo su Kristumi artumą ir tokią aukštą krikščioniškojo tobulėjimo gaidą, kad jo visa elgsena spinduliavo dvasios ramybe, vidiniu dinamizmu ir gerumu bei palankumu visiems. J. Matulaitis išsikelia svaiginančius uždavinius: visų darbų bei veiklos dėsniu paverčia gyvenimo šventumą ir savęs tobulinimą pagal Kristaus matą. Ar to meto Lietuvos Bažnyčioje kas nors teigė norą sudegti dėl Bažnyčios kaip žvakė, paskęsti Dievo valioje, visiškai išsižadėti savęs dėl Dievo? Jis buvo įkopęs į aukštumą, kuri vadinama nesuinteresuota meile. Meilė gimdo pasiaukojimą, o pastarasis stiprina meilę, uždega veikti. Dievo meilės perviršis pranoksta tautinę nesantaiką, politinius kivirčius. Todėl, atrodo, nebuvo gyvenimo pinklių, kurių nebūtų įveikęs J. Matulaitis. Dėl Dievo ir Bažnyčios meilės jis nuolat ieškojo modernių veikimo būdų ir organizavimo priemonių: lankstumo, sumanumo, veiklumo, praktiškų

Kitame numeryje:

- Pokalbis su režisieriumi P. Budraičiu.
- Naujas „Lituanus“ numeris.
- Onės Baliukonės poezija.

Redaguoja Renata Šerelytė rainbow.vilnius@gmail.com
Maketuoja Jonas Kuprys

Šio šeštadienio Kultūros turinys

- 1-as psl. Gediminas Mikelaitys. Apie J. Matulaičio modernumą.
- 2-as psl. Vytautas Matulionis. Pavasaris, meilė ir daina.
- 3-as psl. Henrikas Algis Čigriejus. Už liepos šešėlio švento...
- 4-as psl. Aldona Žemaitytė. Užrašai gyvenimo paraštėse.
- 5-as psl. Virginija Paplauskienė. „Pasauliu netikiu, o pasaka tikiu...“
- 6-as psl. Kasdieninio gyvenimo nekasdieniška išraiška.
- 7-as psl. Raimundas M. Lapas, Ramunė Lapas. Ištrūkė iš laiko imperijos.

Pavasaris, meilė ir daina

VYTAUTAS MATULIONIS

Soprano Virginijos Bruožytės-Muliolienės koncertas „Pavasarij pasitinkant“ įvyko 2010 m. birželio 5 d., šeštadienį, 7 v. v., Šv. Kazimiero parapijos viršutinėje salėje, Clevelande, Ohio. Akompaniatorius – pianistas Michael Borowitz. Rengėjai: Akademiniškas skautų sąjūdis, Clevelando skyrius. Klausytojų – maždaug du šimtai.

Koncertas prasidėjo penkiomis lietuvių kompozitorių dainomis: „Kai ateis pavasaris“ (A. Bražinskas), „Plaukia Nemunėlis“ (L. Andriulis), „Pamylėjau vakar“ (Stasys Šimkus), „Ašarėlės“ (A. Vanagaitis/V. Jakubėnas) ir „Vai gražu, gražu“ (A. Kačanauskas). Iš jų ryškiau nuskambėjo grakšti, šmaikščiai nuotaikinga Stasio Šimkaus „Pamylėjau vakar“, Vanagaičio/Jakubėno gaudžiai ilgesinga daina „Ašarėlės“ (tokios pavasario gėlės) ir nuostabos pilna, besigėrint nuo kalno atsivėrusiu vaizdu, Kačanausko daina „Vai gražu, gražu“. Joje dainininkė tvirtai valdomu *pianissimo* verpė ilgas melodijos gijas. Gaila, kad šių dainų žodžiai buvo beveik nesuprantami, todėl teko gėrėtis tik gražiu garsu.

Gerai žinomoje Franzo Schuberto dainoje „Upėtakis“ (Die Forelle) norėjosi didesnio nuotikos skirtumo tarp nerūpestingai nardančios žuvelės, meškeriojo ir stebėtojo. F. Mendelssohno „Dainos sparnais“ (Auf Flügeln des Gesanges) dvelkė paslaptinių Rytų ilgesiu. Iš kiekvienos Jules Massenet liūdno „Élégie“ gaidos liejosi prarastos pavasario meilės ilgesys, solistės jautriai išgyventas. Betamsėjančią nuotaiką greit pataisė Laurettos arija „O mio babbino caro“ (O mano mylimas tėveli) iš G. Puccinio operos „Gianni Schicchi“, kurioje Lauretta lyg murkiantis kačiukas meilinasi savo brangiam tėveliui. Tas meilinimasis iš švelnaus „murkimo“ išsiliejo plačiais, aukštais, šoliuojančiais ir nelengvai įveikiamais melodijos lankais. Virginija Bruožytė-Muliolienė tuos šuolius nugalejo, bet daugiau laisvumo balse būtų buvę ne pro šalį. Viena iš pačių „pavasariškiausių“ koncerto dainų buvo Francesco Tosti „Aprile“ (Balandis). Iš jos tiesiog nesuvaldomai tryško pavasario pabudinti meilės jausmai. Dainininkė šiems jausmams buvo visiškai atvira. Tai buvo viena iš įdomiausių, pakiliausių nuskambėjusių šio vakaro dainų.

Trijose norvego Edvardo Griego dainose – „Jeg elsker deg“ (Aš myliu tave), „Vaaren“ (Pavasaris) ir „Ein Traum“ (Sapnas) – atsiskleidė kitoks, ne itališkas, ne pietietiškas pavasario meilės pasaulis. Tai ne mažiau jausmingai, bet santūriau, šiaurietiška piešimas, ilgai svajotas bundančios gamtos ir meilės duetas. Šiuos skirtumus solistė vaizdžiai išryškino atitinkamai nuspalvindama balsą. Nebuvo jame amžino Viduržemio jūros pavasario ar be atvangos plieskiančios karštos saulės, tačiau pavasario glėbyje gimusi jausmų sumaištis buvo nepaneigiamai.

Undinės daina mėnuliui „Mesicku na nebi hlubokem“ (Mėnulėli giliam danguje) iš Antonino Dvorako operos „Rusalka“ pateikė dainininkei bene sunkiausių interpretacinių ir vokalių reikalavimus. Tai tiesiog ne daina, bet maldavimas, kreipimasis į mėnulį panašus į ariją „Casta diva“ (Skaisčioji deivė) iš Vincenzo Bellinio operos „Norma“. Nors tai nėra nesibaigiančiomis *bel canto* bangomis plaukianti melodija, jos orkestrinis ir fortepijono akompanimentas labai gražus, beveik hipnotizuojantis, užburiantis. „Rusalkoje“ undinė išimtyli princą ir prašo ragana Ježibabą ją paversti tikra moterimi. Ragana tai įvykdo: moteris graži, bet nebylė. Princas ją veda, bet kadangi ji yra šalta ir nebylė, jis jai neištikimas, ir undinė prašo ragana ją vėl paversti undine. Šioje dainoje undinė maldauja mėnulį gražinti jai neištikimąjį princą. Kai princas ją pagaliau suranda ežere, jis miršta jos glėbyje. Šiam kūriniui Virginija Muliolienė nepašyktė nei gilaus jausmo, nei dinamikos įvairovės, nei atitinkamų nuotikos spalvų. Jame

kaitaliojosi viltis ir neviltis, lyrizmas ir drama, bet kartu ir baimė, kad betirpstanti mėnulio delčia undinės maldavimo neišgirs. Apskritai šiam ilgokam kūriniui atlikti solistei užteko ištvermės, išskyrus gal tik pačią aukščiausiąją gaidą, kuri pareikalavo išskirtinio dėmesio.

Po tokio stipraus jausmų atplūdžio prancūzų kompozitorių dainos buvo savotiška dvasinė atvanga. Reynaldo Hahno daina „Si mes vers avaiant des ailes“ (Jei mano eilės sparnus turėtum) ausį glostė poetiška šiluma, tyliu meilės ilgesiu. Ši daina solistei vėl suteikė daug progų panaudoti tyrą *pianissimo*. Lengvutė Gabriel Fauré „Mandoline“ aidėjo nerūpestingos jaunystės garsais, o Francis Poulenco „Les chemins de l'amour“ (Meilės keliai) priminė – kartais negailestingai skaudžiai – seniai praėjusios jaunystės malonumus. Leo Delibes dainoje „Les Filles de Cadix“ (Kadikso mergelės) vykusiai atkuriamas ispaniškos buities vaizdas su šokančiomis mergelėmis ir jas gundančiu hidalgu. Ši daina – tikras vaidybinių galimybių aruodas, iš kurio dainininkė pasimėgaudama sėmėsi riešukučiomis. Judesys buvo gyvas ir įvairus, o balsas – sodrus vilionių ir turtingas pagundų.

Pianistas Michael Borowitz buvo puikus solistės palydovas, jos bendramintis ir bendradarbis. Jo dėmesys kiekvienai, nors ir netikėčiausiai, dainininkės improvizacijai buvo pavyzdingas, įnašas svarus ir svarbus. Panašų dėmesį pianistas parodė ir savo solo skambintiems kūriniams: „Til Foraret“ (Pavasariui), Op. 43, Nr. 6 (Edvard Grieg) ir „Allegretto“ (iš Sonata para piano) – Carlos Guastavino. Nevaržomas dainos palydos reikalavimų, pianistas šiuose kūriniuose plačiai atvėrė gilios asmeniškios muzikinės išvalgos duris. Ši interpretacinė išvalga buvo juntama visame jo skambinime. Jei dainoje „Die Forelle“ jis patraukliai atkūrė besipliūskančios žuvelės įvaizdį, o „Si mes vers avaiant des ailes“ jo palyda skriejo paukščio sparnais, tai „Rusalkoje“ jis gundė tamsėjančiu, burtinikišku paslaptinumu.

Ilgesnėje ištraukoje iš Franzo Leharo operetės „Giuditta“, „Meine Lippen sie küssen so heiss“ (Mano lūpos bučiuoja karštai) dainininkė įsikūnijo jaunos, gražios, dainos, šokio ir meilės talentais apdovanotos moters vaidmenyje. Tai buvo nelengvas operetinio žanro išbandymas, į kurį solistė žengė su pasitikėjimu, nors pabaigoje buvo pastebimos mažos vokalinio nuovargio žymės.

Iš rusų dainų lobyno dainininkė pasirinko tris Sergejaus Rachmaninovo dainas „Alyvos“ (Sireni) op. 21, no. 5; „Prieš mano langą“ (U mojevo okna) Op. 26, no. 10 ir „Pavasario vandenys“ (Vesennije vody) Op. 14, no. 11. Pirmojoje trumputėje dainoje, alsuojančioje iš alyvų žiedų kekių aušroje sklindančiu kvapu ir laime, solistė vaizdžiai panaudojo iš tono neišklystantį *pianissimo*. Antrojoje dainoje klausytojo ausį ir vaizduotę viliojo už lango žydingi vyšnia, jos kvapnūs sidabruoti žiedai. Solistei pasisekė visiškai panirti į žieduose gimusios meilės gelmes. Tačiau tikroji ir netikėtai maloni šio koncerto staigmena buvo „Pavasario vandenys“, prasidedantys žodžiais „Ješčio v poliach belejet snieg, a vody už vesnoj šumiat“ (Laukuos dar boluoja sniegas, o vandenys jau pavasariui užia). Čia Virginija Bruožytė-Muliolienė atsiskleidė lyg naujai atgimusi – tiek balsiniais ištekliais (kurių ši daina reikalauja daug), tiek jų dosniu panaudojimu, tiek teksto interpretacija, tiek šiai dainai būdingu nesuvaldomu pavasario veržlumu bei jaus-

Virginija Bruožytė-Muliolienė.

„Draugo“ archyvo nuotr.

mo gausa ir atgimstančios gamtos gaivališkumu trykstančia aukštąja gaida. Tenka pripažinti, kad visa tai dainininkė atliko lengvai. Koncertas galėjo baigtis šia daina.

Koncerto pabaigai dainininkė pateikė dar keturias dainas: „By Strauss“ (George Gershwin), „Diena prieš pavasarį“ (Lerner and Loewe); „Kai tavęs nebuvo“ iš miuziklo „The Music Man“ (Meredith Willson) ir italų gatvės dainą iš Victorio Herberto operetės „Naughty Marietta“ („Išdykėlė Marietta“). Paskutiniosios dainos greita šokio slinktis greit įtraukė ir klausytojus, kurie savo pasitenkinimą reiškė ir plojimais, ir šūksniais. Solistės gerbėjams prašant, ji dar padainavo gerai visiems žinomą „I could have danced all night“ iš miuziklo „May Fair Lady“ (Lerner and Loewe), kartu atskleisdama įdomų polinkį muzikiniam teatrui, kuris, atrodo, dainininkei yra gana artimas.

Šiuo ilgai lauktu, neįprastai plačios apimties (net dvidešimt šešios dainos ir arijos, du fortepijono solo ir viena papildoma daina) koncertu, kuriame tetrūko tik ispanų kompozitorių dainų, V. Bruožytė-Muliolienė įrodė, kad jos vokaliniai ištekliai, muzikiniai įgūdžiai ir kalbiniai sugebėjimai yra pakankami tokiam sudėtingam iššūkiui. Šiltai bendraudama su klausytojais, ji dainavo net aštuoniomis kalbomis: anglų, čekų, italų, lietuvių, norvegų, prancūzų, rusų ir vokiečių. Ne visos jos buvo ryškios ar suprantamos visiems klausytojams, todėl prie programos pridėti dainų tekstų vertimai labai pravertė. Kadangi solistė yra pačioje balsinės brandos viršūnėje, kiek nustebino kai kurių frazių per greitos (lyg kvapo pritrūktų!) užbaigos. Gal tai buvo balsinio apšilimo stoka, nes šis „trūkumas“ buvo pastebimas tik pirmoje koncerto dalyje. Gražiai apipavidalintoje koncerto programoje džiugino išsamios dainininkės ir pianisto biografijos. Kitas gražus programos priedas – gimimo ir mirties datos prie kompozitorių pavardžių, bet kodėl tai nepateikta prie lietuvių kompozitorių pavardžių? Beje, programos viršelyje įrašyta netiksli koncerto data: turėtų būti ne „balandžio mėn. 10 d.“, bet „birželio 5 d.“ □

HENRIKAS ALGIS ČIGRIEJUS

UŽU LIEPOS ŠEŠĖLIO ŠVENTO...

* * *

Kiekvienas augalas tik iš gelmės –
Ar sietuvos baltoji lelija,
Ar saulės mindoma turgavietės žolė,
Ar pagirėlių šaltmėtė brangi.

Kur dėsiu savo galvą, nežinau –
Taip žalia žalia gilumoj,
Taip skaisčiai mėlyna danguj,
O man namai, kur dobilai.

Toks linksmas angelas, lengvai
Nuspėdamas, kas lauks pasaulyje manęs,
Kadais kadais žiemos lange
Tiktai pašvyst žaliausia žolele.

GILUMŲ AJERAS

Ajere mielas, laimingas, bet rimtas,
Tik dabar supratau – tu gelmių sutvėrimas,
O vis tu pakrantėj, kur siautėja kaitros,
Kur mūkia šešėliai sunkūs.

O, kai mus glosto tuštybė, tik reikia suspėti,
Tik reikia suspėti – tai žino ne vienas –
Tave prisiminti, ir praregi akys – –
O, tu gelmių, tu gelmių sutvėrimas!

Tu tik šiaip pakrašty – dėl artumo,
Prie vaikų nedrąsių ir prie duonos kepėjų –
Motinų mūsų – kur balkšvo žalumo
Žodžius paprasčiausius visiems pašlamėjai.

LIEPA

Liepa, tu liepa, pokario vėjai
Įpūtė į tave kartų liūdesį:
Kiek bežydėjai, kiek bekvepėjai,
Visada su atodūsiu – –

Pro tave, mano liepa, vis kelias,
Vietom prilytas ar kruvinas,
Juo amžinasis brolelis
Iš vasarų joja į rudenius.

Joja tas kulkų šukuotas,
Joja tasai amžinatilsis – –
Gera gal joti ir joti,
Visą laiką dūluoti pro ašaras.

O, kaip lėtai baltą lentą
Obliuoja lemtis pralaimėjusiems,
Užu liepos šešėlio švento
Užsiglausti nespėjusiems.

GILIOJI VASARA

Vasara. Brendame, lendame per žoles.
Į kamuolinį debesį įbrendam. Lyg į bažnyčią,
Kur prigužėję mūsųškių. Ak, šitos šalies
Į lobiausias šalis nemainyčiau.

Nemaintytum ir tu. Čia su medžiais kaitroj
Laukiam kantriai ir laukiam
Vis tos džiaugsmo dienos, gal rytoj,
Gal jau, sakom, rytoj. Ak, diena šviesiaplaukė,

Ak, diena šviesiaakė, jos žingsniai šventi,
Todėl negreiti. Net lig rudenio trečio
Ji per vasaras eis. Bus laikai jau kiti,
Bet viešnių mylimų, betgi mylimo svečio

Neatsilaukiama. Virskim vaikais,
Kolei dar galim, kol skrendam virš pievos
Ir į debesį įskrendam... Ką tu sakai?
Nusivožti kepurę? Ant slenksčio pats Tėvas.

NAMŲ NAMAI

Blindžių, pelėdų ir kiškių vaikai
Jau vasara šventina girią ir lauką,
Bet va tau žmonių papročiai bei laikai:
Tu jiems žodį žodelį, o jie atsišaukia

Vėrinium ilgu griausmų ir šauksmų,
Bildesiu... Lūžta krūtinėse durys,
Ir išpučia visą tave iš namų
Keisti viesulai, tik dairais, atsidūręs

Pasauly be lizdo, be slenksčio, drevės,
Nors vasara, kaimų globėja, lynoja
Vien gydančiu vandeniu. Ai, nuvarvės
Jis per akis ir sparnus ir sublykčios ant kojų,

Kad lėktum viršūnėm miškų ir žolių
Lankyti gimtinės, kapų ir saviškių –
.....

Tos marios giminės nemylėt negaliu –
Tų blindžių, pelėdų ir kiškių.

* * *

Šviesioji vaivorykštė virš vandenų,
Nors viena, nors viena jos spalva
Suspindėtų ant kelio, ant kelio namo,
Bet geriausiai žinai: jau namus praganei.

O dvaro tau nieks nei gražins, nei parduos,
O užmintas, užartas šių metų ruduo
Ir pernykštis ruduo, bet smagus
Kur nuėjo šešėlis it šlubas žmogus

Jau ir saulės laida. Šaltoje laidoje
Dar yra šilumos, dar yra šilumos.
Kad ir mažas brūkšnelis, bet baltas, beje,
Pro namų atminimą keliūkštis namo.

ŠVENTĖS TAŠA

Šukėj ne tavo, šukėj žvirblelio alus.
Gal atsimeni rudenį? Tas geradėjas
Trenkė į žemę ąsotį; tas bernas žvalus,
Tas nešventas apaštalas kai sukinėjos.

Kaip mums gera, kad vėl kaip tada
Žvirbliai įšilę dainuoja – –
Ak, trumpumas dienos, ak, trumpa valanda
Vakaru nuraudonuoja.

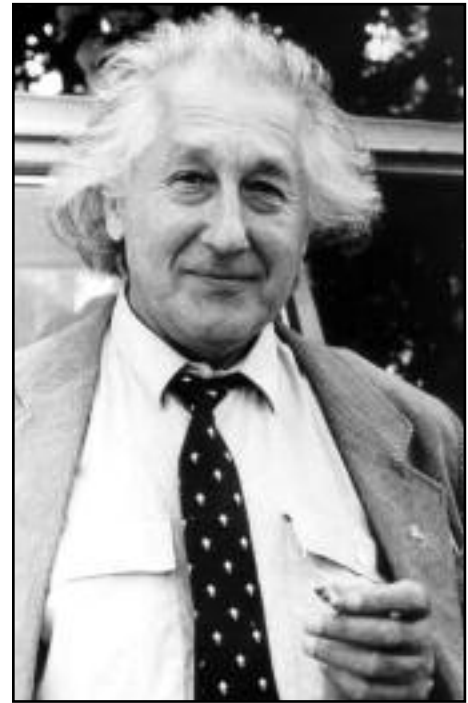
Va ir tu dar džiaugies, nematai, kad naštos
Nieks panešt nepadės, o jau klaidą
Šauks laimingi pamatę, kartos ir kartos
Tie, žarijomis neatsižadę – –

Bet kol gerojo miežio (šešėlio) puta
Džiugina širdį – ir kelia, ir lenkia,
Sakai: motinėle žemelė šventa
Panešios dar lengvai ne sterblėj, o ant rankų.

GIMINIŲ LANKYMAS

Kaip neilgai ant vakarės viršūnės
Retas paukštis pabūna – nespėsi
Su juo tu sušnekti, į to skrajūno
Atlapą širdį nepažiūrėsi.

Papučia vėjas prieš plunksną margą,
Liepa suošia, ir paukštis kyla – –
Nei tavo džiaugsmo, nei tavo vargo
Jam juk nereikia, tiktai, kai myliu

Džojos Barysaitės nuotr.

Gerą šimtelį greitai nuskrieja –
Tartum per ugnį – tamsios ir keistos
Mintys jį priveja: gal nereikėjo
Ton amžių liepon valandai leistis –

Nulenkei šaką tik, nukrėtei rasą,
Tuo, kaip tas sako, ir baigęs
Visos linksmybės... Rytoj neberasi
Ir to trupinėlio, kieno čia išdaigos.

Kad „šiandien“ taip greitai pavirto „kadaise“?
Ir vieno, tik vienišos užstalės dainos,
Tarę: jau laikas, jau kilsim, jau eisim,
Sėdi, nesensta ir niekur neina.

MĖNESIENA

Kai virš tavo namų pasilenks debesis
Su mėnuliu ant krūtinės,
Pasigirk jam: namuos šiuos esi
Ne šiurpiai laimingas. Tačiau vienkartinis.

O tenai – tolimajam lange –
Toks tokį kad guodžia, kad guodžia,
Ašara stengias prisiekti sprangia,
Nebesurasdamas žodžių.

Ir dar: tai baisingai baisu
Ir svarbiausia – ne pirmas kartas –
Katinas rauda balsu,
Už lašinius tremtas ir pertas.

Oi, kaip visko pasauly nedaug,
Bet kaip viskas jame susimaišę –
Baltas druskos žiupsnelis, kruopelė medaus
Ant mėnesienos ragaišio.

* * *

Bus tau, broleli, lemtis maloninga:
Vainiką tą gausi –
Prasto žolyno žemėj nestinga –
Daikto brangiausio.

Šlama žolelės, pilnos jų pievos,
Vasarų gelmės prižėlę,
Bet kaip iškilmingai mūs protėvių Dievas
Jom karūnuoja vėlę.

Kas tau nežino, kas tau nežino,
Žemėj nebūna
Tokio prakeikto prasto žolyno,
Kurs nepakeistų karūnų.

Broli drauguži, sakau: nenorėki
Tik laimės ir juoko,
Matai ant stalo didelę riekę?
Nemačiom pabučiuoki.

Užrašai gyvenimo paraštėse

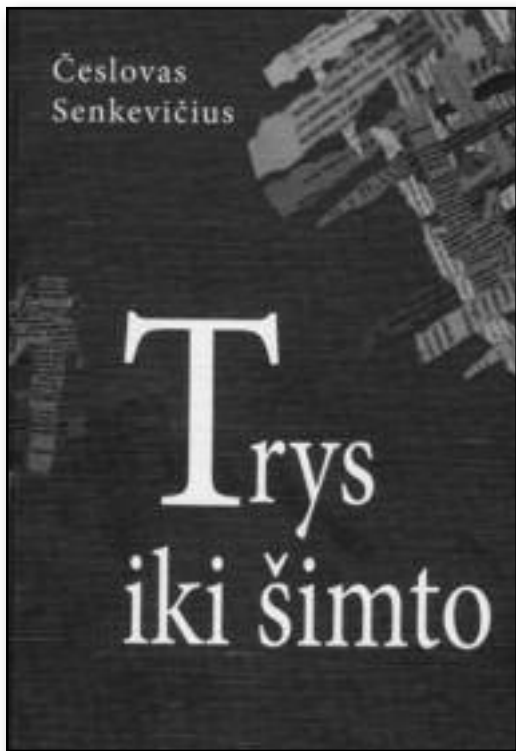
ALDONA ŽEMAITYTĖ

Rodos, nieko tokio ypatingo nėra tuose trumpuose apsakymuose, novelikėse – gyvenimiški nutikimai ir susitikimai, prasilenkimai ir vilčių sudužimai – taip neįmantriai, kasdieniu kalbėjimu autorius išdėsto siužetą po siužeto, o širdį skaitytojui gniaužia kažkokia gėla. Kokia? Sunku nupasakoti: lyg būtum atradęs ką nors brangaus ir tuoj pat praradęs... Akimirkos būseną, ištįstanti į egzistencinį sopulį. Turbūt tai gyvenimo prasmės ieškojimo gėla. Panašų įspūdį man paliko prieš keliolika metų perskaityta JAV gyvenusio Vlodo Kulboko atsiminimų ir įspūdžių dienoraštinė knyga „Laiko pagrėbštai“ – noras sugražinti tai, kas jau niekad nesugrįš, bet palies tavę lyg ilgai nenutylanti įtempta styga.

Ceslovas Senkevičius, Toronte gyvenantis rašytojas ir žurnalistas, kultūrininkas ir visuomenininkas (daug metų atidavęs skaitybei) pernai išleido jau trečią knygą. Nuo 1989 m. redaktoriusdamas Kanados lietuvių „Tėviškės žiburiuose“ ir

Česlovas Senkevičius prie gimtojo namo Joniškėlyje šiemet pavasarį.

pastoviai rašydamas šiam savaitraščiui redakcines skiltis-komentarus, Č. Senkevičius tik 2000-aisiais ryžosi išleisti knygą, pavadindamas ją „Ketvirtoji upė“ (išleido „Dienovidžio“ leidykla, dail. Jūratė Juozėnienė, spausdino „Morkūnas ir Ko“). Jaunystėje pradėti literatūriniai bandymai (rašytojas gimė 1921 m. Joniškėlyje) ilgainiui tapo rimtu jo plunksnos išbandymu, nes po „Ketvirtosios upės“ 2004

m. išėjo „Penki taškai“, o pernai – čia aptariama knyga „Trys iki šimto“. Tas literatūrinis kraitis yra, anot autoriaus, bėgančio laiko paveikslėliai. „Dauguma šių vaizdelių, išgyvenimų, nedidelių paveikslėlių buvo spausdinti išėjimo periodikoje maždaug 40 metų laikotarpiu“, – rašo autorius, pristatydamas savo naujausią knygą. Dera priminti, kad jo knygos „Ketvirtoji upė“ ir „Penki taškai“ pelnė Lietuvių rašytojų draugijos (Čikagoje) premijas, o Kanados Lietuvių Bendruomenė Č. Senkevičių apdovanojo 2005–2006 metų kultūrininko visuomenininko premija.

Kukliai pristatydamas margus išėjimo gyvenimo epizodus kaip neišgalvotas, o tiesiog paties gyvenimo padiktuotas istorijas, Č. Senkevičius nesiekia skaitytojo nei graudinti, nei stebinti ar tose istorijose ieškoti paslėptų prasmų. Autoriui jos liejasi kaip akvarelės – vienos labiau pavykusios, kai širdį gnybteli ta nenusakoma gėla, kitos ne taip nusisekusios, gal publicistikos ar satyros žanrui artimesnės. Jas diktuoja noras išsipasakoti ir papasakoti. Tai galima suprasti ir kaip dienoraštinių pastabų išplėtojimą, rašymo pačiam sau tapsmą viešu literatūriniu faktu.

Česlovo Senkevičiaus knygų herojai yra išėiviai, išvietintieji, rašytojas puikiai pažįsta jų psichologiją, žino jų likimus, nes kartu su jais vargo DP stovyklose, 1949-aisiais keliavo į nežinią svietimuose žemynuose. Šie anuomet jauni žmonės, rašytojo bendraamžiai, pasklido po Šiaurės Amerikos, šiuo atveju Kanados, miestus ir miestelius. Darbštūs ir apsukrūs, jie sugebėjo įsikibti į svieti-

mo krašto gyvenimą, pritapti prie jo, įsilieti į svetimą kultūrą, drauge išlaikydami – per dešimtmečius – sentimentus paliktai Tėvynei, iš tėvų paveldėtiems papročiams, šventėms, įpročiams. Pastarąją knygą vadinčiau novelių romanu, nes motyvai, siužetų vingiai kartojasi iš novelės į novelę. Knygos autoriui labai būdingas motyvas, kad ne pinigai ir turtai, o dvasios ramybė ir nesavanau-diška pagalba savo likimo broliams daro žmogaus gyvenimą laimingą ir prasmingą. Beje, visų knygų kompozicija savotiškai atsikartoja temų išdėstymu. Tai skaudi atmintyje išlikusios jaunystės ir dabarties akistata („Suakmenėjusios ašaros“ *Ketvirtojoje upėje* ir „Blaškomos skiedros“ *Trys iki šimto*); ironiška, kartais satyros adatėlėmis sublizganti Amerikos kultūroje sparčiai pritampiančio lietuviško buržua charakteristika („Dygliai“ aptariamojoje knygoje); amžinas tėvų ir vaikų susidūrimas sparčiai kintančiame pasaulyje. Č. Senkevičiaus knygos – tarsi užrašai gyvenimo paraštėse.

Kai kuriose novelėse rašytojas atsargiai paličia dabartinės Lietuvos ir išėjimo žmonių tarpusavio santykius, savotišką nesuskalbėjimą, kuris daugelį žmonių nustebino, nuvylė ir net papiktino...

Belieka knygos autoriui, kitais metais švėsiančiam 90-mečio jubiliejų, palinkėti kuo ilgiau išsaugoti tą kūrybinę energiją, kuri nepaiso amžiaus ir įveikia laiko bei vietos atstumus. □

„Trys iki šimto“, 2009, Pasvalys, spaustuvė „Morkūnas ir Ko“, dailininkas Marius Zavadskis.

Prozos skaitymai Joniškėlio bibliotekos M. Katiliškio kambary. Skaitoma Č. Senkevičiaus novelė „Prikaltas angelėlis“ iš knygos „Trys iki šimto“.

„Pasauliu netikiu, o pasaka tikiu ...”

Henrikui Radauskui – 100

VIRGINIJA PAPLAUSKIENĖ

(Tęsins. Pradžia 2010 m. liepos 10 d. „Kultūroje”)

Lietuva tolsta nuo mūsų iš lėto, kaip krantas išplaukiant laivui

Antroji rusų okupacija, bauginanti prievarta ir teroru, daugelį išvarė iš Lietuvos. Palikę namus, Henrikas ir Vera Radauskai, traukdamiesi nuo artėjančio fronto, 1944 metais liepos 13 d. išvyko į pasienį, o vėliau ir į Vokietiją. Vildamiesi, kad karo veiksmai gali pakrypti ir kita linkme, kad tai tik „laikinas pasitraukimas”, Radauskai glaudėsi giminaičių namuose Berlyne. Laiške Vladui Jakučiui rašė: „Neseniai gavau iš Brazdžionio žinią, kad jis irgi ištrūko iš savo Furthofo (netoli Vienos), kur gamino pielyčias (Feile – napilnik). Manau, kad pagaminti gerą papildiką nelengviau negu parašyti sonetų vainiką. <...> Labai atjaučiu Jūsų rūpesčius dėl pečiuko: mes, turėdami viename kambary net du, beviltiškai grumiamės su šalčiu: mat, mūsų namas kažkada buvo minos Luftdruck'o paliestas ir turi nemažą plyšių. <...> Neturėdamas pastovesnio darbo (išskyrus pečiaus kūrenimą), norėjau apsidairyti kokių knygelių, net jų čia gauti neįmanoma. Gavau tik porą (a. Prancūzų ir b. Anglų) poezijos antologijų, skirtų vok. gimnazijoms.” (Iš H. Radausko laiško, 1945)

V. Radauskienė jaudinosi dėl vyro, kuris jau pasienyje pradėjo justis įvairius širdies negalavimus. 1945 metais kovo mėnesį laiške O. Jakutienei rašė: „Likome mes su Henriku vieni baisiame mieste ir gyvename kažkokį nerealų gyvenimą. Aš dar lankau Universitetą tarp sirenų ir atšaukimų. Net laikau egzaminus, bet viskas kaip sapne. Iš klausytojų 120 žmonių liko tik 7. Ir mes vaidiname, kad viskas tvarkoje. Namie šalta, su valgiu visai blogai, bet nuolatinis laukimas, baimė, košmaras. <...> Mano Henrikas sublogo neapsakomai, bet dar laikosi ir labai užsiima poezija. Net per aliarmus ir puolimus (jau 20 dienų be pertvarkos kas vakarą) skaito eiles. Aš irgi labai daug skaitau vokiškai naktimis, nes miegoti beveik negaliu visai.” (Iš V. Radauskienės laiško, 1945 m.)

Karui baigiantis Radauskai persikėlė į Reutlingeną, priklausantį karo sąjungininkams prancūzams. Iki 1949 metų H. Radauskas dirbo prancūzų įstaigoje vertėju.

Vokietijoje buvo įsteigta Lietuvių rašytojų draugija tremtyje, sumanytas literatūros metraštis. Bern. Brazdžionio paragintas ir paprašytas H. Radauskas įsitraukė į metraščio „Tremties metai” parengimą ir redagavimą. H. Radauskas dalyvavo II Lietuvių rašytojų suvažiavime tremtyje Augsburgėje. Jis buvo įtrauktas į valdybą ir įpareigotas rūpintis antrojo metraščio parengimu. Abejos pareigos nevisuomeniškam H. Radauskui buvo nelengvos, varžančios laisvę. Laiške A. Vaičiulaičiui į Vašingtoną rašė: „Šiuo metu esu per nelaimę pakliuvęs ne tik į rašyt. Dr.–jos Valdybą, bet net ir padarytas antrojo metraščio redaktorium. Tad ir varginu žmones savo laiškais. Turiu į Jus prašymą (kalbu antrojo almanacho vardu): labai prašau atsiųsti metraščiui novelę arba kitokios prozos gabalą. <...> mes po senovei kabam tarp dangaus ir žemės, ir nei aukštyn, nei žemyn – jokia trauka mūsų neveikia.” (Iš H. Radausko laiško, 1947). Tiek dėl pinigų reformos, tiek dėl įvairių techninių kliūčių antrojo metraščio taip ir nepavyko išleisti.

Vokietijoje H. Radauskas kūrė ir spausdino savo eilėraščius „Žiburiuose”, „Mintyje”, „Aiduose”. Bern. Brazdžionis, prašydamas kūrybos spaudai, rašė: „Dabar siųsk kiek tik gali ir ką tik gali. Bus didelė parama. Ypač kad Paties dalykai tikriausiai bus ne „aktualūs”, kaip esame įpratę matyti, o nesuinteresuotai „estetiniai”. Dėl „este-

tinių” kūrinių dabar kai kurie kritikai ypač pakėlė ietis.” (Iš Bern. Brazdžionio laiško, 1947).

H. Radauskas sekė literatūrinės naujienas, domėjosi daile, lankė parodas, koncertus, pirkė klasikinės muzikos plokšteles, meno bei literatūros knygas. Jau Vokietijoje buvo įsigijęs patefoną ir klausėsi savo pamėgtų Mozarto, Vivaldžio ir Bacho kūrinių. Laiške Bern. Brazdžioniu rašė: „Tavo ‘vizijos’ Tavęs neapvyly: aš iš tikro pirkau porą knygų apie prancūzų didžiuosius impresionistus – Renoirą ir Degas ir vieną gerą rusų poeto Gumiliovo (sušaudytas 1921 m.) eilėraščių rinkinį. Knygų Berlyne (senų leidinių), ima atsirasti nemažai (prieš karo pabaigą jų visai nebuvo), tik jos brangios. Mačiau Georges vieną rinkinį, prašė 25 RM. Rilks niekur negalėjau sumedžioti, už jį būčiau mokėjęs ir brangiau. <...> Stebiuos, kad (kaip rašai) Tave puolė už patriotinę poeziją. Juk dabar, manau, patriotizmo šalininkų literatūroj yra daugiau, negu bet kada. <...> Mane garantuotai peiks, kad nėra patriotizmo. Bet: šuva loja, o mėnulis šviečia. O kartais būna ir pilnatis. Tada jis, gyvatė, tiesiog kaukia. Plius dar varlės ir – visos koncertas.” (Iš H. Radausko laiško, 1945).

Išties, H. Radauskas kūryboje ypatingą dėmesį skyrė meniškumui ir formos savitumui, o ne patriotinei tematikai. Tačiau kada ir kaip jis kūrė, niekas nežinojo ir nematė: nei jo žmona Vera, nei artimiausi draugai A. Nyka-Niliūnas bei J. Blekaitis. Įkvėpimas, lyg švytinti dvasia, aplankydamo netikėčiausiu momentu: kartais tuomet, kai gyvybė „kabodavo ant plauko”, kai stovėdavo ant aštrios gyvenimo briaunos – tarp „būti ir nebūti”. Viename laiške, rašytame Bern. Brazdžioniu, „atkleidžia savo kūrybos paslaptį”: „Pavasaris, parašytas Berlyne tarp dviejų bombardavimų per keliolika minučių (visai neįprastas man darbo būdas)” (Iš laiško Bern. Brazdžioniu, 1945). Kažin ar atsirastų dar bent vienas poetas, kuris bomboms krentant galėtų kurti tokias eiles...

„Kas man pavasaris? Ne brolis, / Ne draugas ir ne giminė. / Bet toks platus ir vaiskus tolis, / Kad negaliu nepaminėt, // Jog jis sudarė foną lapų, žiedų, ir paukščių, ir šakų, / Kad parke vėjas krūmą kvapų/ Pagavęs purtė už plaukų// Kad saulė buvo kaip poetų/ Garbė: ugninga ir sena, –/ Turiu rašyt, kad ji spindėtų./ Kai jau seniai užges diena” („Pavasaris”).

Prancūzų valdžia rūpinosi išveiviais, ypatingą dėmesį skirdama kultūrinio gyvenimo įvairovei. Reutlingene gyvenantiems lietuviams tikrai buvo iš ko rinktis: „Mes gauname daug kultūros. Mes matome parodose naujausius Picasso ir Matisse'o paveikslus. Mūsų zonos dailininkai lietuviai (Galdikas, Jonynas, Kasiulis) rengia savo darbų parodas, kuriomis prancūzų bei vokiečių tarpe puikiai reprezentuoja lietuvių meną. Mes girdime koncertų salėse garsiuosius prancūzų pianistus ir kamerinės muzikos ansamblius, mes matom Paryžiaus Didžiosios Operos klasiško stiliaus šokėjus ir, šalia to, talentingus naujų baleto formų ieškotojus. Mes matom prancūzų filmus, kurių artistų ir režisierių drąsa ir protingas santūrumas, fantazija ir negailėstingas realizmas daro juos geriausiais filmais pasaulyje. Mes matom įvairių stilių prancūzų teatrą – nuo tradicinių klasikų pastatymų iki ekspresionistiškai stilizuoto Sartre.” (Iš H. Radausko straipsnio. Mintis. 1948 m.) – rašė H. Radauskas.

Vokietijoje H. Radauskas rengė savo antrą poezijos knygą „Strėlė danguje”. Dailininkas V. Kasiulis nupiešė stilingai grakščias iliustracijas. Laiške Bern. Brazdžioniu H. Radauskas rašė: „Kai klausiu dėl mano paties eilė. rinkinio leidimo, tai galiu pranešti, kad buvau tą reikalą kiek pajudinęs, bet dabar dėl valiutos reformos teks keletą metų palaukti. O per tą laiką, gal ir vardas pasikeis, nors galbūt paskaičius eilėraščių su antrašte („Strėlė danguje”), šis tas paaiškėtų, ir jįsai nebegąsdintų gerų žmonių.” (Iš H. Radausko laiško, 1948).

Henrikas Radauskas ir Vera Sotnikovaitė.

Rinkinio „Strėlė danguje” eilėraščiai rašyti Lietuvoje, o pagrindą sudarė eilėraščiai, sukurti Vokietijoje (tik keli – Amerikoje). Taigi krentant bomboms, kenčiant įvairius materialinius nepriekštus, H. Radauskas kūrė. Į jo kūrinius atklysta El Greco, Van Gogho, M. K. Čiurlionio vardai. Minimi Apolonas ir Odisejas, balto marmuro deivės. Spalvingumu ir melodijų skambumu pakeri gamta: „ir groju, ir dainuoju/ Su vėju ir paukščiu ir su medžiu baltuoju./ Lyros, „linksms fleitos”, mandolinos, „šlapioj žolėj prabėga fortepijonas”, trimitas, net „lapuose paklydęs, cypia mažas./ Geltonas kaip viščiukas spindulys”. Stebina ir žavi įvaizdžių ir metaforų originalumas.

Deja, Vokietijoje taip ir nepavyko išleisti šios knygos, kuri buvo ne tik lietuvių kritikų laukiama. Vertindamas lietuvių tremties literatūrą Aleksis Rannitas rašė: „Iš knygų, kurias turėjau malonumą perskaityti, man labiausia patiko toji, kuri neišėjo iš spaudos. Tuo nenorėčiau pasakyti kokį nors paradokšą, bet konkrečiai galvoju apie Henriko Radausko eilėraščių rinkinį „Strėlė danguje”. Radauskas nėra lietuvių kritikos tinkamai įvertintas, o tuo jis stovi šalia J. Aisčio ar B. Brazdžionio kaip vienas iš geriausių Lietuvos poetų. Kaip formos meistras jis iš viso neturi tarp lietuvių dabarty konkurentų. Jo eilėraščių gili elegancija, muzikalumas, kalbos grynumas yra pasigėrėtini. Kaip prancūzų, vokiečių ir rusų poetų vertėjas jis taip pat neturi sau lygaus. Savo laiku Jurgis Baltrušaitis, sužavėtas H. Radausko nuostabiu eilėraščių lietuvių kalbon vertimu, Baliui Sruogai pareiškė, jog jam nesą reikalo rašyti lietuviškai, kol yra tokių vertėjų.” (Iš A. Rannito atsakymai į I. Cicėno klausimus. Mintis. 1949 m.)

H. Radauskas ir Vokietijoje domėjosi literatūra: daug skaitė. Ypač jį žavėjo Rilks, džiaugėsi gavęs Carosso's eilėraščius, skaitė A. Achmatovą. Laiške Bern. Brazdžioniu rašė: „Gavau pasiskaityt Achmatovos, rodos, 1940 m. eilė. tomą <...>. Dar sykį stebėjau tū tuo neįtikimu moterišku poetiniu genijum. – Aš sau ‘užsivedžiau’ net tokį storesnį juodraštį, kur geresnius eilėraščius iš gautų knygų išsirašau, kad, gražinus knygas, šis tas pasilikytų. Apie pastarąją rašė straipsnį, lygindamas jos poeziją su impresionistų Renoiro bei Monet kūryba.” (Iš laiško Bern. Brazdžioniu, 1947).

Vokietijoje H. Radauskas išvertė H. Heinės poemą „Atta Trolis”. Dailininkas V. K. Jonynas pasiūlė išleisti Prospero Mérimée novelės „Lokys” vertimą su savo iliustracijomis. H. Radauskas, pasirašęs sutartį, vertimą su įvadiniu paaiškinamuoju tekstu įteikė dailininkui 1948 metais sausio 18 d. Deja, atskiromis knygomis šie kūriniai nepasirodė.

„Visa labai gražu, bet Lietuva tolsta nuo mūsų iš lėto, kaip krantas išplaukiant laivui (daugelis jau tikrai plaukia)” (Iš H. Radausko laiško, 1949 m.).

(Tęsins kitame numeryje)

Kasdieninio gyvenimo nekasdieniška išraiška

Skulptoriaus, dailininko Jurgio Šapkaus kūriniai eksponuoti sudėtinėje parodoje „Dovana nepriklausomai Lietuvai“ Radvilų rūmuose Vilniuje, atidarytoje 2010 m. kovo 10 d. ir truksiančioje iki rugpjūčio 10 d., šalia jo kolegų, Freiburgo lietuvių meno mokyklos auklėtinių, kūrinių: tapytojo Juozo Mieliulio, dailininkės Elenos Urbaitytės, audėjos-dailininkės Danutės E. Šurkutės-Nitecki, keramikės Jolantos Janavičienės. Parodoje taip pat dalyvauja menininkų, studijavusių dailę Čikagos meno institute, kūryba: Sesers Mercedes (Marijos Mickevičiūtės) tapyba, Vandos Aleknienės paveiksai, Petro Aleksos dažyto medžio skulptūros, Dailios Šlenienės ir Henrietos Vepštienės keramika. Eksponuojami Adomo Galdiko, Adomo Varno, Vytauto Kasiulio, Viktoro Petravičiaus, Pauliaus Augiaus darbai.

2010 m. balandžio 22 d. Radvilų rūmuose įvyko susitikimas su Jurgiu Šapkumi. Tai antrasis skulptoriaus grįžimas Tėvynėn; 1998 m. Lietuvos dailės muziejuje buvo surengta jo asmeninė tapybos paroda. Grįžęs iš pavasario kelionės, skulptorius maloniai sutiko pakalbėti apie savo asmeninį bei kūrybinį kelią nuo savo vaikystės Lietuvoje iki šių metų.

Rašoma, kad Jūs gimęs Panevėžyje 1928 m., ten lankėte pradžios mokyklą. Kaip vaikystėje pasireiškė Jūsų gabumas menui? Ar šis gabumas buvo bendras visai šeimai?

Nuo mažens pašiau kaimynystės vaikus, taip pat saulėlydžius, sėdėdamas ant namelio stogo Krakenavoje, prie Nevėžio. Motina Sofija tapė. Sesuo Jonė dainavo. Tėvas, Eduardas Šapkus, drožinėjo, darė labai gražias dėžutes... arba fotoalbumus, išpjaustytus įvairiomis formomis, su mediniais viršeliais. Mano tėvelis visą savo laisvalaikį skyrė savo kūrybiniais išmanymams. Jo posakis buvo: „Geriau kitioniškai, nors ir nežmoniškai“. Jis daug važinėjo po Lietuvą, atsiųsdavo laiškus ir pasveikinimus, parašytus ant išdžiovinėtų medžio lapų, su pašto ženkliuku ir adresu. Galiausiai paštas laikraštį prašė tokių kortelių nesiųsti, nes jiems sudarė sunkumų jas išsaugoti.

Netrukus persikėlėte į Kauną. Kokie Jūsų prisiminimai iš gimnazijos laikotarpio? Jums teko palikti Lietuvą 1944 m., dar gimnazijos nebaigus?

Lankiau Saulės gimnaziją, kuri kadaise buvo mergaičių gimnazija. Net dabar palaikau gerus santykius su gimnazijos draugais – su dr. Petru Tulevičium ir su Stasiu Malkevičium, buvusiu Lietuvos Seimo nariu (pasirašiusiu Lietuvos nepriklausomybės aktą). Dar būnant Saulės gimnazijoje, vokiečiai okupavo Lietuvą, užėmė gimnaziją kariuomenei; tada eidavome mokintis aklųjų institute Žaliakalnyje. Vasaros atostogoms grįždavau į gimtinę prie Panevėžio. Čia buvau 1944 m., kai atėjo telegrama iš Kauno skubėti dviračiu namo. Iš Kauno visi traukėmės ratais iki Nemuno, toliau garlaiviu iki Königsbergo, ir traukiniu Austrijos link.

Jurgis Šapkus tarp savo skulptūrų Kalifornijoje, 1998.

Kaip klostėsi tolimesnė Jūsų kelionė tremties metu? Kur baigėte gimnaziją?

Vienoje šeima išsiskirstė. Sesuo įsidarbino ambasadoje, motina viešbutyje kambarius valė. (Po dienos darbo elektronikos fabrike nakvodavau pas ją siaurame kambarėlyje.) Įstojau į lietuvių liaudies ansamblį, vadovaujamą dirigento Alfonso Mikulskio, kuris koncertavo bažnyčiose, bet pagal vokiečių reikalavimą turėjo persikelti į Berlyną ir ten koncertuoti vokiečių kariuomenei. Kai rusai prisiartino prie Berlyno, mes pabėgome į Kempteną, arčiau Šveicarijos. Tenai koncertų neturėjome; gavau darbą pieninėje Alpių miestelyje. Motina, tėvas ir sesuo taip pat persikėlė į Kempteną, iš kur atėjo žinia, kad tėvas mirė. Tėvą laidojome paskutinę dieną prieš karo galą, amerikiečiams bombarduojant Kempteną. Tuoj po karo dviračiu nuvažiauvau į Ravensburgą, mokintis lietuvių gimnazijoje. Vėliau su motina ir seserimi persikėlėme į Detmoldą, kur gyvenau Augustdorfo lageryje ir baigiau gimnaziją.

1948–1950 m. studijavote lietuvių meno mokykloje (École des Arts et Métiers) Freiburge. Kaip prisimenate šią mokyklą, savo buvusius profesorius ir kolegas?

Sužinojau, kad yra suorganizuota meno mokykla, vadovaujama dailininko Vytauto K. Jonyno. Nuvažiauvau į Freiburgą: graži mokykla gražioj gamtoj. Studijavau grafiką. Mano profesoriai buvo Telesforas Valius ir Alfonsas Krivickas; tapybą dėstė Viktoras Vizgirda. Praleidau labai įdomiai tą studijų laikotarpį, su menininkais, kurie tuo metu buvo studentai: Bielskis, Viesulas, Kurauskas, Maziliauskas, Mieliulis, Mončys, Urbaitytė ir kt. Čia sutikau būsimą savo žmoną, Juliją Kiefer, irgi bręstančią menininkę. Lietuvių meno mokyklai užsidarė, 1950 m. su Julija išvažiauvome į Muncheną.

1952 m. pasiekėte Čikagą. Kaip Jums pasisekė įsikurti šiame mieste ir tęsti studijas bei kūrybinį darbą?

Keliavome Čikagon, nes ten turėjome kontaktą; jau stotyje gavau darbą iškrauti kavos maišus iš traukinių. Vėliau įsidarbinau vitražų dirbtuvėse. Per dailininko Adolfo Valeškos rekomendaciją pro-

jektavau vitražus Čikagos lenkų bažnyčiai (1958), Šv. Donato bažnyčiai Elmhurste (1959) ir kitur. Čikagos meno institute studijavau modernios krypties tapybą ir skulptūrą (1955–1958). Iš prancūzo profesoriaus, skulptoriaus, išmokau dirbti su akmens imitacija (angl. „hollow stone“). Kū-

Angelėlis, 2002 m., marmuras

riau akmenines skulptūras lietuvių Šv. Kryžiaus bažnyčios fasadui: Šv. Izidorių, Šv. Florijoną ir Rūpintojėlį. Dariau dekoracijas įvairiems lietuvių teatro pastatymams (P. Vaičiūno „Prisikėlimui“, J. Petruolio „Prieš srovę“ ir kt.). Dalyvavau lietuvių ir amerikiečių rengiamose meno parodose. (Individuali Jurgio Šapkaus paroda buvo suruošta Evans-tone, Illinois valstijoje, 1960 m.)

Algimantas Kezys yra rašęs, kad Jūsų tapyba „ekspresyvi ir spontaniška, pilna energijos ir drąsos, ryškiomis spalvomis ir dinamiškais formomis nuoširdžiai išreiškianti gyvenimą“ („Lituanus“, 36–3, 1990, p. 55). Kaip Jūs apibūdintumėt savo kūrybos stilių šiuo jaunystės laikotarpiu? Jai būdingą tematiką? Kokie menininkai yra turėję įtakos Jūsų skulptūrai bei tapybai?

Tapyba – ekspresionistinė, stilizuota, bet ne abstrakti (pav. „Disputas“, 1959, atvaizduotas lietuvių enciklopedijoje). Skulptūroje siekiu vidinės išraiškos, nuoširdumo, tikrovės: remiantis intuityvia, taip sukurti kompoziciją, kad išreikščiau, ką matau, arba tam tikrą siužeto sąvoką. Tematika – žmogus, gamta, žmogaus ryšys su gamta ir vienu kitu. Šiaip būdinga moters tematika, moters figūros tapyboje ir skulptūroje, portretai, biustai.

Nukelta į 8 psl.

Jurgis Šapkus prie Rūpintojėlio, skirto Čikagos Šv. Kryžiaus bažnyčiai, 1961, akmuo.

Ištrūkė iš laiko imperijos

RAIMUNDAS MARIUS LAPAS
RAMUNĖ LAPAS

„Iš Lietuvos kilę ir su Paryžiumi susiję meninkai stovi tarsi laive tarp dviejų tos pačios upės krantų, priklausydami abiemis krantams ir nė vienam iš jų, kadangi iš tikrųjų jie priklauso viską praryjančiai tiesos ir amžinybės upei“

prof. dr. Algis Uždavinys

Pastangos nuvykus pas V. Kasiulio našlę į Paryžių; E. Žukas, klūpėdamas ant kelių, prašė paskolinti šią ir kitas šio garsiojo dailininko drobes parodai.

Paroda „Lietuviai Paryžiuje“, Mykolo Žilinsko dailės galerijoje Kaune turėjusi veikti iki birželio 20 dienos, pratęsta dar dviems mėnesiams. Anot vieno iš rengėjų, Vilniaus meno galerijos „Žalias vėjas“ bendrasavininkio Edvido Žuko, muziejaus direkcija pasakė: „Jeigu norite su mumis nesusipykti, pratęskite parodą iki rugpjūčio 20-osios“. Pasakė juokais, žinoma, tačiau faktas ir tai, kad ši paroda pritraukė tiek lankytojų, kiek jų nebuvo nuo galerijos atidarymo. Be to, pasak Nacionalinio M. K. Čiurlionio dailės muziejaus direktoriaus Osvaldo Daugelio, – Žilinsko galerija yra šio muziejaus padalinys – vasarą daug užsienio turistų, ir jiems įdomu pamatyti būtent lietuvių dailininkų darbus. O vardai išties įspūdingi – Neemija Arbitblatas, Pranas Gailius, Vytautas Kasiulis, Žibuntas Mikšys, Antanas Mončys. Kaune gimė du iš penkių menininkų, pridėjus Edvidą Žuką – jau dauguma, užtektinai gera priežastis rengti parodą būtent šiame mieste. Čia vėlgi juokais. Iš tikrųjų vietos pasirinkimą lėmė tai, kad būtent Žilinsko galerija suteikė pakankamai dideles erdves ekspozicijai. „Mes turėjom surasti tokią erdvę, kur tokie įžymūs pasaulio menininkai atrodytų pagarbiai. Norėjome, kad tai būtų muziejus“, – sakė Edvidas Žukas. Jis prisipažino: „Aš dar turėjau ‘nuodėmę’, kurią norėjau išpirkti. 2008 m., kai pasaulis šventė Arbitblato 100-ąsias gimimo metines, Lietuvoje nebuvo nė menkiausios parodėlės, nė menkiausio užsiminimo apie tai. Prašiau Čiurlionio muziejaus direktoriaus erdvės surengti parodai ir man buvo skirtas Antano Žmuidzinavičiaus kūrinių ir rinkinių muziejus. Tačiau prasidėjo krizė, negavau reikiamos paramos ir idėjos teko atsisakyti. Kai prasitariau Daugeliui apie šį projektą, jis paklausė – o ką jūs rodysit? Atnešk nuotraukas. Na, sakiau, iš ten žadu paimti, iš ten, bet, patikėkit, viskas bus tvarkoj. Jis tik akinius pasitaisė – na gerai, sako“.

Laive tarp dviejų krantų

Parodą „Lietuviai Paryžiuje“ sudaro net 136 darbai – tapyba, grafika, skulptūra – iš privačių kolekcijų ir Antano Mončio namų – muziejaus rinkinio. „Džiaugiamės, kad mums pavyko – čia yra mūsų poros metų darbas. Mums buvo labai svarbu parodyti Lietuvai, kokių mes turime tapytojų –

daugelis žmonių pirmą kartą išgirdo jų pavardes. Šita paroda – mūsų su Valdu ir dar kelių rėmėjų dovana Lietuvai. Didžioji dauguma paveikslų skolinata iš bičiulių, draugų, pažįstamų ne tik Lietuvoje, bet ir įvairiuose Europos miestuose“, – sako Edvidas Žukas, kai lietingą liepos rytą sostinės centre su juo ir Paryžiuje gyvenančiu rašytoju bei žurnalistu Valdu Papieviu susėdame prie kavos puodelio pakalbėti apie šį unikalų judviejų projektą. „Tie patys Paryžiuje gyvenantys lietuviai atvažiavę ir pamatę šią parodą nustebė, kas čia parodyta – jie pažino tuos žmones, žinojo, kad jie kažką daro, matė atskirus darbus, bet tai, ką pamatė parodoj, juos abstumino – šia chrestomatija“, – pastebi Valdas.

Anot Edvido, pagaliau atėjo laikas supažindinti Kauną su Arbitblatu – neturėjo Kaunas žymesnio tapytojo už Arbitblatą, kuris visur pasaulyje prisistatinėjo kaip lietuvis. Šioje parodoje eksponuojami Kasiulio darbai, išskyrus keletą, taip pat iki šiol nerodyti Lietuvos publikai. Žibuntas Mikšys, Antanas Mončys, Pranas Gailius buvo kartu surengę parodą, tačiau Paryžiuje ilgiausiai gyvenusių ir kūrusių menininkų iš Lietuvos penketukas pristatomas pirmą kartą.

Vyriausias iš penketuko dailininkų – Arbitblatas – savo gyvenimą su Paryžiumi susiejo anksčiausiai, trečiojo dešimtmečio pabaigoje. Tiesa, 1940 metais jis persikėlė į Niujorką, bet vėliau gyveno ir kūrė ne tik JAV, bet ir Prancūzijoje bei Italijoje. Pranas Gailius, Vytautas Kasiulis ir Antanas Mončys Paryžiuje apsigyveno po Antrojo pasaulinio karo. Vėliausiai čia išsikūrė Žibuntas Mikšys – 1962 m., po pasitraukimo iš Lietuvos gyvenęs JAV.

Pranas Gailius. „Le raisin est l'unique philosophe“.

„Iš pat pradžių muziejus gan atsargiai vertino mūsų galimybes surengti šią parodą ir buvo skyręs žymiai mažiau erdvių. Porą dienų prieš atidarymą nuo galerijos sienų buvo nukabinėjami pastovios ekspozicijos paveikslai – daroma papildomos vietos. Ir tai dar apie 80 paveikslų nepateko į parodą, – pasakoja Edvidas. – 40 000 km mano praleista už vairo, surinkta, išprašyta... Darbai iš Venecijos, Niujorko, Vašingtono, Londono, Prancūzijos miestų, Kauno, Vilniaus... Mėnesį prieš parodos atidarymą vienas meno aukcionas Londone pranešė, kad turi puikų Arbitblato darbą. Mes su sūnum viską metam, sėdam į automobilį, važiuojam į Prancūziją, keliamės laivu per La Mančą, traukiniu pasiekiam Londoną, nuperkame darbą ir kitą dieną jis jau kabinamas parodoj!“ Galerinkas džiaugiasi, kad muziejai pagaliau pradėjo vertinti privačių iniciatyvą. Sunkmečiu, anot jo, tai puikiausia strategija.

Mūsų dienų don kichotai

Edvidas pasakoja, kad dalis kolekcijos atėjo iš jo namų. „Su šitais dailininkais aš augau nuo pat mažens. Dalis jų buvo mano tėčio pažįstami – štai

Žibuntas Mikšys. Be pavadinimo.

su Žibuntu Mikšiu tėtis visą gyvenimą susirašinėjo. Galerijos „Žalias vėjas“ (Vlado ir Edvido Žukų VĮ) strategija, pasirinkta nuo pat įkūrimo – iš viso pasaulio surinkti ir gražinti lietuvių meną į Lietuvą. Žinoma, man sunku nupirkti kiekvieną darbą, kažko reikia atsisakyti, paaukot vieną, kad įsigytum kitą. Bet yra žmonės, kuriems padėdu sudarinėti kolekcijas ir kai kas nors įdomaus užsieny pasirodo, skambinu jiems – yra toks darbas, ar nenorėtum nupirkti? Su sąlyga, kad po to tą darbą galės skolinti man parodai, katalogui ir panašiai. Svarbu, kad paveikslas būtų viešas, kad nenusėtų į dugną.“

Vilniuje dirbantį galerininką ir Paryžiuje gyvenantį rašytoją likimas suvedė maždaug prieš trejus metus. „Prancūziją atradau Valdo dėka, – prisipažįsta Edvidas. – Apie tuos autorius aš žinojau, bet buvimas jų erdvėje – pas Kasiulį namuose, kur pilna jo dvasios, jo paveikslų, bendravimas su Brone Kasiulienė... tai ypatinga. Pranas Gailius – vėl kitas žmogus. Žibuntas Mikšys – trečias. Visiškai skirtingos asmenybės, skirtingi požiūriai. Su kiekvienu reikia kitaip kalbėti, kitaip derinti. Bet tai yra nenusakomi džiaugsmas – sunku perduoti juos. Tu jautiesi pakylėtas, dvasiškai sustiprintas. Daugelis mano draugų ir mano sūnus Dominykas mane vadina Don Kichotu. Dominykas sako – o aš tavo, tėti, Sanča Pansa. „Tai yra gyvenimo dovana – kad galima su Kasiulienė pabendrauti, su Gailiumi“, – pritaria jam Valdas. Didelis rašytojo džiaugsmas – ne tik pavykusi paroda ir išleistas gražus katalogas, bet ir tai, kad šį katalogą dar spėjo pamatyti Vytauto Kasiulio žmona: „Gavo jį į rankas dvi dienos prieš savo mirtį. Sakė, kad Arbitblatą atrado iš naujo. Ir Mončį, ir Mikšį...“

Beje, Valdas Papievis su Brone Kasiulienė, mirusia prieš keletą savaičių, bendravo vienuolika metų ir bene jo dėka garbaus amžiaus dailininko našlė pakeitė savo nusistatymą palikti vyro kūrinius Prancūzijai. Prieš pat mirtį ji perdavė Lietuvos ambasadai Paryžiuje didelę dalį vyro drobių ir tikėtina, kad jau rudenį Vilniuje, Radvilų rūmuose, bus atidarytas Vytauto Kasiulio muziejus – savo patronažą jam jau skyrė Lietuvos prezidentė Dalia Grybauskaitė. Valdas pastebėjo, kad Kasiulienės valia buvo įsteigti ne kažkokį muziejų, bet nacionalinį Kasiulio muziejų. „Iš pradžių ji viską galvojo atiduoti Paryžiaus modernaus meno muziejui, – aiškino jis. – Bet paskui jos nuomonė pasikeitė. Galbūt ji dovanojo keletą paveikslų tam Modernaus meno muziejui, bet nemažai užrašė ir

Nukelta į 8 psl.

Neemija Arbitblatas. „Natiurmortas su austrėmis“.

Jurgis Šapkus

Atkelta iš 6 psl.

Skulptūroje įtakos turėję vokiečiai Ernst Barlach ir Wilhelm Lembruck. Tarpe pavyzdinių dailininkų laikau Henri Matisse, Georges Braque, Vincent Van Gogh, Paul Cézanne, Pablo Picasso, Max Beckman.

Didžioji dalis Jūsų kūrybingo gyvenimo praleista Kalifornijoje. 1962 m. persikėlėte į Los Angeles priemiestį Manhattan Beach dėl pasiūlyto skulptoriaus darbo Mattel žaislų įmonėje („Barbie“ lėlių ir kt. gamyboj). Per 25 šio darbo metus sukurtą milžinišką akmens skulptūrą „Dvyniai“, puošianti fontaną St. Mary's ligoninės sode, Apple Valley, Ca.; nulieta Marijos Gimbutienės biustas, ilsintis Pacifica Graduate Institute, Carpinteria, Ca.; suruoštos Jūsų tapybos parodos. Tokie buvo Jūsų savaitgalių užsiėmimai?

Viršininkas Mattel įmonėje, irgi skulptorius, suprantantis menininkus, suteikdavo pakankamai laisvalaikio tobulintis įvairiose srityse – braižyboje, bronzos liejime, akmens kalime; lieti akvareles, atsidėti fontano skulptūrai ištisą mėnesį. Išėjęs į pensiją 1990 m., galėjau atsidėti laisvai kūrybai, nuolatos dalyvauti tapybos parodose Palos Verdes ir Torrance galerijose.

Julija Mušinskienė rašo: „Jurgio Šapkaus kūryba pasižymi...laisvu, veržliu potėpiu, ryškiu kontrastingu koloritu, dinamiška skulptūrų kompozicija. Ekspresyvia plastika sukuriamas stiprus emocinis fonas,

perteikiamas vaizduojamų simbolinių scenų dramatismas ir vaizduojamo žmogaus dvasiniai išgyvenimai: skausmas, neviltingas, kova už gyvenimą ir su gyvenimu“ (šių metų ekspozicijos Vilniuje anotacija). Ji apibūdina Jūsų savitą stilių panašiai kaip Algimantas Kezys. Kaip pasikeitė arba išsiplėtė Jūsų kūrybos tematika nuo maždaug 1990 metų?

Pastaruoju metu, kaip ir anksčiau, mano dėmesį traukia paprasti gyvenimo epizodai, juose – vidinė ekspresija bei gyvybingumo išraiška, kitaip sakant, kasdieninio gyvenimo nekasdieniška išraiška. Pav., akvarelė „Žvejys“ atvaizduojamas jo vargas, darbas, ryšys su gamta; akvarelė „Jūros madona“ moteris, laikanti rankose žuvį, išreiškia žvejų gyvenimo būdą; alebastro skulptūroje „Seserys“ atsispindi jų individualūs charakteriai; alebastro skulptūra „Angelo transformacija“ išreiškia vidinę kovą, atsinaujinimą. Kai Lietuva pradėjo atgauti nepriklausomybę, gavau įkvėpimo iš lietuvių liaudies meno. Man įdomūs seni medžio raižiniai, juos pradėjau naudoti, perdirbdamas šią medžiagą savaip, mitologinius bei religinius siužetus savaip suprasdamas ir išreiškdamas.

To pačio laikotarpio, bet nesusięsus su liaudies menu, yra „Partizano atsisveikinimas“, akrilas (jame partizano figūra aiški, nors apsupta mėlyna migla, išreiškiančia mirties nujautimą, jau atskiriantį jį nuo gyvųjų tarpo). Neseniai nulieta skulptūra „Sibiro tremtinių pora prie sušalusio vaiko“, metalas („pewter“); nupieštas Romo Kalantos ški-cas – tokie mano dabartiniai kūrybiniai užsimojimai.

Ar pasakytumėt, iš kur Jūs semiatės kūrybinio įkvėpimo?

Iš gamtos, žmogaus, muzikos, meilės. Įkvėpimas gali ateiti dėl įvairių priežasčių. Prisimenu atsitikimą su varna. Sena pasišiaušusi varna su netvarkingom plunksnom mane sudomino. Ją mačiau Čikagoje mažame zoologijos sode, prisimindamas pasaką, kurioje varnos turėjo ypatingą rolę. Atsikėliau anksti ir su škičų knygučiu nuėjau prie varnų klėties. Jau buvau pasiruošęs paišyti, kai viena varna staigiai prakalbėjo: „O ko tu čia nori?“ Aš tiesiog išsigandau, pradėjau dairytis, bet žmonių nebuvo. Pradėjau kalbinti varną, bet ji nieko neatsakė. Sugaišau laiko ir jau reikėjo skubėti į darbą. Taip susitikimas su varna pasibaigė.

2008 m. Jūs dovanojote Lietuvai (muziejams Panevėžyje ir Vilniuje) 20 skulptūrų ir 55 akrilu bei akvarele tapytų paveikslų. Šių metų parodai Radvilų rūmuose pasiūsta dar keletas skulptūrų. Jūsų meno darbai puošia bažnyčias Čikagos apylinkėse ir privačias kolekcijas pietinėje Kalifornijoje. Kitur?

Dauguma kūrinių išsiskirstė po privačias kolekcijas Čikagoje, Berlyne, Munchene, Bodensee ir Meksiko mieste.

Dėkojame už pokalbį. Linkime Jums sveikatos ir įkvėpimo besitęsiančiam kūrybiniam darbui!

Skulptorių ir dailininkų Jurgio Šapkaus kalbino Živilė Gimbutas

Lietuviai Paryžiuje

Atkelta iš 7 psl.

Lietuvai. Jos valia buvo duoti Vilniui lygiai tiek darbų, kiek bus pakabinta – ir nieko į archyvus”.

Aš esu Lietuva – Paryžiuje

Rinkdami darbus parodai, vyrai nemažai laiko praleido bendraudami su dailininkais Prano Gailiumi, Žibuntu Mikšiu, jau mirusių menininkų artimaisiais ar tiesiog juos pažinojusiais žmonėmis.

Apie Praną Gailių jiedu net sukūrė dokumentinį filmą. Kartu su Aiste Stonyte, valstybinės televizijos laidos „Legendos“ vedėja ir operatoriumi filmavo ir Paryžiuje, ir Provanse, kur Gailius turi dirbtuves. „Kai Stonytė jo paklausė: ‘Ar Jūs nepasiilgstate Lietuvos?’, Gailius net pasipiktino, – prisimena E. Žukas. – Jis atsakė: ‘Kaip aš galiu pasiilgti Lietuvos, aš esu Lietuva – tai kaip aš galiu savęs pasiilgti! Aš pakeičiau savo geografinę vietą dėl to, kad man čia geriau taposi. Betgi aš esu Lietuva’”. Štai šita intencija – sugrąžinti Lietuvai jos garsiausius lietuvius plačiaja prasme – vyrus ir varo į priekį. „Labai norėčiau, – prisipažįsta Edvidas, – Kaune atidaryti Arbitblato muziejų. Jis dirbo studijose kartu su Picasso, Chagallu, Matisse’u, Braque’u, buvo Soutine’o draugas. Dalyvavo bendrose parodose su garsiausiais to meto dailininkais, bet išlaikė nostalgiją Lietuvai. Venecijoje sutikau galerininką – Arbitblato draugą, kuris pasakojo, kad kai jie knaipėje gerdavo, – Arbitblatas degtinė, o jis vyną, – dailininkas visuomet dalindavosi prisiminimais apie Lietuvą. Jis net nepakeitė pavardės galūnės. Tai kaip mes galim atsiriboti nuo tokių žmonių”.

Arbitblatas su mimu Marceliu Marceau. Paryžius, 1958 m.

Yra dar ką veikti

Ši svajonė – ne vienintelė. Yra ir dar didesnių – pvz., sugrąžinti į Lietuvą Vilniaus dailės mokyklos auklėtinius – čia jau būtų tokie garsūs vardai kaip Soutine, Mane-Katz ir kiti. Yra ir realesnių, artimesnių projektų. Štai rugsėjo mėnesį rengiamas lietuvių tapytojų pleneras Prancūzijoje „Namų tiltas“ (asociacija su garsiuoju Paryžiaus „Menų tiltu“ – Pont des Arts) – projektą jau palaimino Lietuvos ambasadorė Prancūzijoje Jolanta Balčiūnienė. „Nuo 1922 m. Švietimo ministerija siuntė gabiausius studentus studijuoti į vieną iš trijų akademijų, ir mes su Valdu sugalvojome, kad mums reikia atgaivinti tą tradiciją, reikia vėl tą bacilą paleisti tarp lietuvių menininkų”. Gruodžio mėnesį „Arkos“ galerijoje Vilniuje bus plenero dalyvių paroda. Plenerą vesti pavyko įkalbinti Praną Gailių. „Pasakiau jam, – prisimena Edvidas, – šitiek žinių išsinešit Anapilin, ar nebus skaudu, kad nepaliekat po savęs mokinių? Laukiau atsakymo kokias 70 minučių. Pagaliau pasigirdo: „Ei, Žukai, tai mes dar gerų reikalų galim padaryti”.

Edvidas Žukas yra ir Prano Gailiaus vadybininkas šioje Europos dalyje, tad tarp artimiausių planų – surengti dailininko personalines parodas Vokietijoje, Kijeve, Sankt-Peterburge. Australijoje gyvenusio lietuvių dailininko Vaclovo Rataiskio dukra Ramona Ratas-Zakarevičienė, pati žinoma balerina, šiomis dienomis pristatėsi jubiliejinę tėvelio parodą Radvilų rūmuose, siūlo surengti Lietuvoje Australijos lietuvių dailę pristatančią parodą – analogišką „Lietuviams Paryžiuje”. Meniška tai nebūtų tokio pat lygio paroda kaip ši, bet istorine prasme toks projektas būtų labai svarbus. Eva Kubbos, Ratas-Rataiskis, Urbonas, Meškėnas – atsirastų ką rodyti. Tuo tarpu „Lietuviams Paryžiuje” Ramona labai norėtų nuvežti į Australiją. „O, kaip aš svajočiau atvežti šią parodą į Sidnėjaus nacionalinę galeriją – tai labai pakeltų tenykštės

Antanas Mončys. „Jonas”.

lietuvių bendruomenės prestižą”, – kalbėjo ji. Parodos prašo ir didelė privati galerija Rygoje. „Žinoma, – kalba jos kuratoriai, – jeigu tik būtų paremta mūsų iniciatyva, mielai atvežtume paryžiečių parodą ir į Čikagą”. Čikagoje, beje, yra Prano Gailiaus mamos kapas.

Kam reikalingi paveiksiai?

Ar sulaukia vyrai padėkos už savo pastangas? Geriausia padėka, anot jų – tie tūkstančiai žmonių, kurie išeina sušildyti paveikslų, kuriems reikia meno. „Ta energetika, tas virpėjimas, ta gyvastis turi būti kiekvienuose namuose, – teigia Edvidas ir čia pat prisimena dar vieną epizodą iš Gailiaus filmavimo. – Uždaviau jam provokuojantį klausimą – kodėl namuose turi būti paveikslų? Gailius pasipiktino, sako – kas čia per durnas klausimas? Jeigu žmogus neklauso muzikos, arba jeigu jis neaugina katino, arba jeigu jis neturi paveikslų, tai tokį žmogų reikia iš karto sodinti į kalėjimą, nes jis pavojingas visuomenei. Reikia bent vieno iš trijų dalykų”. Valdas pastebi, kad pats Gailius turi apie dvidešimt kačių ir jos gana agresyviai gina savo teritoriją. „Buvo ir klausimas – kam reikia pirkti paveikslius, – tęsia jis bičiulio pasakojimą. – Dailininkas aiškino – grįžti po sunkios darbo dienos, griūni į krėslą, įsipili taurę viskio ar vyno, pakeli akis ir matai ...mane. O, tu ne vienišas, ant sienos kabo Gailius. Tai ir pabendraukim, pasišnekėkim, pasipasakokim – tu man, aš – tau...” □